

4. Грицак Я. Як викладати історію України після 1991 року / Я. Грицак // Українська історична дидактика. Міжнародний діалог (фахівці різних країн про сучасний український підручник з історії) : збірник наукових статей. – К. : Генеза, 2000. – С. 66.
5. Степанищев А.Т. Методика преподавания и изучения истории / А.Т. Степанищев. – М., 2002.
6. Закон України «Про вищу освіту» // Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів / за ред. проф. М.І. Панова. – Х. : Гривер, 2003. – С. 37.
7. Концепція гуманістичної освіти України. – К. : Генеза, 1997.
8. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2007.

В статті изложены результаты теоретического анализа проблемы преподавания и изучения нормативной дисциплины «История Средних веков» в высшей школе, приведены методологические подходы к оформлению методики преподавания ее в высшей школе.

Ключевые слова: *нормативная дисциплина, методика преподавания истории в высшей школе, модели обучения, программа изучения дисциплины.*

Отримано: 12.11.2013

УДК (477).37.017.7

Анатолій Філінюк

НОТАТКИ З ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СЕМІНАРУ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ТА «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

У статті розкрито основний зміст доповідей, виступів і атмосфери, якою відзначався шостий всеукраїнський науково-методичний семінар з актуальних проблем викладання навчальних курсів з історії України та історії української культури у вищих навчальних закладах, проведений Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, та роздуми, що виплили з участі в його роботі.

Ключові слова: *науково-методичний семінар, навчальні курси, історія України, українська культура, проблеми, біографістика, персоналістика.*

Як відомо, українське державотворення та формування демократичного суспільства в сучасній Україні, що відбуваються в умовах глобалізації світового співтовариства, зумовлюють необхідність реагування вищої освіти на ці запити і відповідати як внутрішнім, так і зовнішнім тенденціям і тим самим інтегруватися до європейського освітнього простору. Це повною мірою відноситься і до вивчення в системі вищів історії України та історії української культури. Саме цим проблемам був присвячений шостий всеукраїнський науково-методичний семі-

нар «Актуальні проблеми викладання курсів «Історія України» та «Історія української культури» у вищій школі»¹.

Семінар проводився на базі Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» 28 листопада 2013 року з ініціативи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України², метою функціонування якого виступає реалізація державної політики в галузі освіти, задоволення потреб освіти у науково-методичному забезпеченні, удосконаленні змісту та методів навчання й виховання молодого покоління на всіх рівнях і в усіх ланках національної системи безперервної освіти. Опікується Інститут передусім розробкою та визначенням державних стандартів освіти для різних її рівнів; проведенням експертизи та сертифікації сучасних дидактичних засобів навчання, комп'ютеризації освіти і впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховний процес; запровадженням сучасних методів і засобів управління закладами освіти; організацією видання навчально-методичної літератури, їх експериментальною апробацією та експертизою, забезпеченням навчального процесу новим поколінням підручників і посібників; роботою з обдарованою талановитою молоддю, проведенням масових заходів (олімпіад, наукових конкурсів, турнірів тощо), створенням навчально-методичного інструментарію задоволення її пізнавальних інтересів і уподобань, вивченням і поширенням вітчизняних і зарубіжних педагогічних інновацій, новітніх освітніх технологій, впровадженням у навчальний процес прогресивних педагогічних технологій, проведенням науково-практичних конференцій і семінарів з проблем освіти, а також сприянням інтеграції української системи освіти зі світовою, паритетним її входженням у світовий освітній простір, вивченням функціонування світових освітянських систем, дослідженням тенденцій їх розвитку тощо³.

Науково-методичний семінар відкрив директор Інституту доктор історичних наук, професор О.А. Удод, наголосивши у вступному слові про традиційність подібних заходів і важливість питань, які виносяться на обговорення широкого загалу працівників Міністерства освіти і науки України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, науковців НАН, зокрема Інституту історії України НАН України, і НАПН України та провідних науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів України. У його роботі брали участь заступник директора Інституту історії України НАН України доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України О.П. Рєєнт; виконувач обов'язки директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України доктор історичних наук, професор О.М. Майборода, завідувач кафедри історії Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» доктори історичних наук, професор С.О. Костишева,

професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор історичних наук, професор І.В. Верба та ін.

Із привітальним словом до учасників семінару звернувся перший проректор Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» доктор технічних наук, професор В.І. Тимофеев. У своєму виступі посадовець наголосив про те, що в університеті приділяється увага не лише професійній, а й гуманітарній підготовці майбутніх фахівців, чільне місце в якій посідає вивчення історії України та історії української культури. Значний досвід викладання цих нормативних навчальних дисциплін нагромаджено на кафедрі, яку очолює доктор історичних наук, професор.

Із головною доповіддю на тему «Історико-біографічні студії у контексті творення сучасного українського гранднративу» виступив директор Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України професор О.А. Удод. Доповідач наголосив, що в системі підготовки фахівців у вітчизняних вищих навчальних закладах важливе місце відводиться гуманітарному блоку навчальних дисциплін, зокрема таким предметам, як «Історія України» та «Історія української культури». Після проведення п'ятого всеукраїнського науково-методичного семінару ще більше утвердилася впевненість у необхідності не лише вивчення цих навчальних дисциплін, але й важливість усвідомлення їх як живих ланок у становленні громадянської позиції кожного студента та випускника вишу.

Ключовою тезою доповіді стало обґрунтування положення, що у вищій школі склалася чітка система кадрового забезпечення викладання зазначених предметів і вивчення цих навчальних дисциплін. Вітчизняна історична наука колективними зусиллями виробила методологію, принципи якої складають і визначають канву всього історико-пошукового каркасу і стержень методико-дидактичного комплексу, забезпечила становлення загальнонаціональної концепції історії України та історії української культури від найдавніших часів до сьогодення, виробила бачення їх місця та ролі в європейській спільноті і світовому співтоваристві. На часі створення базованих на прагненні до наукової істини сучасних підручників і навчальних посібників для вищої школи, які б не повторювали, істотно поглиблювали знання майбутніх фахівців про духовно-культурну спадщину української нації. В них мають бути відображені не тільки тяглість, складність, драматизм і самотність нашого минулого, а й органічна єдність із загальним ходом історії світової цивілізації. Неоцінному допомогу в цьому можуть скласти історико-біографічні студії у контексті бурхливих подій і кардинальних змін, гострих соціальних зіткнень і протистоянь різних суспільних сил, які заповняють поки що безлюдну історію колоритними особистостями та моральними авторитетами нашого народу.

Заступник директора Інституту історії України НАН України професор О.П. Реєнт свою доповідь присвятив темі «Роль студій з

персоналістики у сучасних історико-краснзнавчих дослідженнях». Відомий учений наголосив на успіхах української історичної науки, виділив чимало фундаментальних видань, якими відзначився 2013 рік. Підкреслив тенденцію до зростання якості наукових студій останнього часу та важливості посилення уваги до підвищення методологічного рівня нових розвідок, який має виявлятися через понятійний апарат, термінологічну санацію, застосування найновіших методів вітчизняної та світової історичної науки.

Історик зробив акцент на необхідності удосконалення науково-теоретичної, змістово-фахової та наукової культури аспірантів і докторантів, усуненні недоліків у виборі тематики й урізноманітненні джерельної бази дисертаційних досліджень. Зокрема, йшлося про ліквідацію вузької проблематики, поворот до біографістики, створення пантеону діячів української нації, історії повсякденності, про активне застосування методів просопографії.

Підвищений інтерес у учасників семінару викликала інформація доповідача про необхідність формування наукових шкіл і співпрацю в цьому зв'язку Інституту історії України НАН України з Кам'янець-Подільським національним університетом імені Івана Огієнка, Черкаським національним університетом імені Богдана Хмельницького та Переяслав-Хмельницьким державним педагогічним університетом. Це дозволяє як артикулювати больові точки вітчизняної історії, так і успішно їх розв'язувати через залучення наукових співробітників академічного інституту до навчального процесу, написання спільних фундаментальних праць, повернення приватизованих Росією та Польщею українських діячів, проведення науково-теоретичних семінарів, підвищення кваліфікації викладачів, захист дисертацій на базі Інституту тощо.

Цікаві постановочні проблеми обґрунтував виконувач обов'язки директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України доктор історичних наук, професор О.М. Майборода. Провідний дослідник проблем всесвітньої історії⁴, один із авторів колективної праці «Українська політична нація: проблеми становлення: збірник наукових статей»⁵ переконливо довів про необхідність системної роботи зі створення національної історії через призму кардинальних суспільних процесів загальної історії людства. Визначальною рисою такої історії має стати реконструкція минулого України як поліетнічної нації. Свій підхід автор аргументував з допомогою таких запитань, як: чи можна вважати, що росіяни в Україні мали свою територію і свою історію? Чи мали свою історію в Україні поляки, євреї? Їх історією у XIX ст. виступала це боротьба за виживання. Очевидним у доведенні є тільки татари, які єдині мали свою територію. Тим більше, що самодержавство навмисне захочувало в одвічні українські землі нових поселенців, зокрема росіян, євреїв з історичних польських і білоруських територій, іноземців. Це був один із напрямків так званого культурного або, точніше сказати, культурно-

етнографічного діалогу, а насправді слугувало цілеспрямованою боротьбою Російської імперії з історичною пам'яттю про історичні українські землі та їх багатомовні назви.

Звідси, національна історія, в твердженні ученого, – це історія етнічного ядра України.

Жвавий інтерес і найбільше запитань викликала доповідь провідного наукового співробітника Інституту історії України НАН України, доктора історичних наук, професора І.І. Колесник, присвячена біографістиці як міждисциплінарній галузі гуманітарного знання. Наголосивши на цивілізаційних досягненнях, які принесли ті чи інші епохи (просвітництво народило модерн, романтизм дав народам духовність, позитивізм приніс суспільство, марксизм виявив класи і формації), дослідниця зосередила увагу на тому, що в 90-х рр. минулого століття відбулася справжня революція понять. На її переконання, в інтелектуальне середовище істориків проникли і міцно закріпилися такі поняття, як: концепт, гранднаратив, дискурс. Зважаючи на це, провідний історіограф України, виявивши глибоке знання досягнень європейської та світової історіографії, репрезентувала власне тлумачення українських концептів, гранднаративів, дискурсів та їх лінгвістичних методологічних аспектів.

Розкриваючи саму проблему, доповідач також представила свою нову працю, опубліковану в 2013 році, в якій провела головну тезу про те, що вітчизняна історіографія останнім часом послідовно трансформується в теорію і методологію історії⁶. Від себе додамо, що в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка другий рік поспіль для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст читається спецкурс «Сучасні проблеми теорії і методології історії України», вивчення якого дозволяє п'ятикурсникам сформувати цілісне уявлення про внесок видатних українських істориків XIX-XXI ст. у розвиток теорії та методології історії України. Про цінність книги можна судити хоча б з того, що вона за лічені дні стала бібліографічною рідкістю.

Але найголовнішою в доповіді стала частина, присвячена питанням дослідження біографій та інтелектуальної історії України. Історик наголосила на тому, що біографічний жанр сьогодні набуває дедалі більшої актуальності, зокрема ментальна біографія, професійна біографія, соціокультурна біографія, бібліографічна біографія, генеалогія, біографія оточення. Посилений інтерес у науковців викликають питання такі ракурси біографістики, як інтелектуальний, соціокультурний, історіографічний, бібліографічний та ін.

На переконання дослідниці, нині винятково важливими стали дослідження проблеми соціокультурного життя, історія наукових інституцій, історія наукових шкіл, історія в традиційному вимірі тощо. Насамкінець, історик зупинилася на необхідності приділення більшої уваги в дисертаційних роботах методоло-

гічній складовій, поясненню принципів, категорій, понять, якими оперують дослідники і які складають канву їхнього науково-історичного пошуку, структуру методико-дидактичної системи.

Цікавою також виявилася доповідь заступника декана історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидата історичних наук, доцента Ю.О. Гомана, присвячена ролі особистості в історії з позицій науки та політики. Зокрема, доповідач підняв на прикладі всесвітньої історії і компаративістики такі аспекти питання, як суб'єкти історії, діячі історії, особа в історії та рушії історії, а також виділив проблему критеріїв для визначення видатних особистостей.

Увазі учасників науково-методичного семінару були представлені доповіді докторів історичних наук, професорів І.В. Верби (Київ), І.А. Коляди (Київ), Ю.В. Хитровської (Київ) та інших.

Підсумовуючи, зазначимо, що в короткому огляді неможливо переказати весь зміст і відтворити атмосферу роботи семінару. Більш повно з доповідями його учасників можна буде незбаром ознайомитися після опублікування відповідного наукового збірника. Разом з тим, підкреслимо, що такі заходи потрібно проводити регулярно і не тільки за участю одного представника від вищого навчального закладу, а для ширшого загалу науково-педагогічних працівників. Більше того, варто було б проводити подібні науково-методичні семінари в інших вищах, де нагромаджено позитивний досвід викладання історії України та української культури. У такий спосіб можна було б ознайомитися з добробком колег. Доцільно було б організовувати на подібних семінарах більш широкі виставки наукової та навчально-методичної літератури, опубліковані в період між семінарами, та створювати можливості для придбання найновішої літератури.

Минулого семінару організаторами було заявлено, що після певного доопрацювання навчальні програми з історії України та історії української культури для вищих навчальних закладів стануть їх надбанням, однак цього разу про це ніхто з Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України навіть не згадав. До того ж, жодних методичних рекомендацій на семінарі не було узагальнено, а між тим викладачі історії України та історії української культури більшості вишів працюють не покладаючи рук, нерідко зустрічаються з труднощами, особливо в технічних, технологічних, політехнічних, сільськогосподарських і інших негуманітарних навчальних закладах. У доповідях окремих ораторів прозвучала критика про зниження рівня вивчення зазначених навчальних дисциплін, але в чому це виявлялося і що потрібно робити для того, щоб виправити ситуацію, не було сказано нічого.

Примітки:

1. Інформація про найважливіші заходи Міністерства освіти і науки України, що відбудуться з 25 листопада до 1 грудня 2013 року. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?hl>

2. Програма шостого всеукраїнського науково-методичного семінару «Актуальні проблеми викладання курсів «Історія України» та «Історія української культури» у вищій школі». – К. : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, 2013. – 8 с.
3. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Інститут_інноваційних_технологій_і_змісту_освіти.
4. Майборода Олександр Микитович. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=74>.
5. Українська політична нація: проблеми становлення: збірник наукових статей / за заг. ред. М.М. Розумний; М.Т. Степико, В.М. Яблонський, М.А. Ожеван, О.М. Майборода та ін. – К. : Вид-во Нац. ін-ту стратегічних досліджень, 2012. – 380 с.
6. Українська історіографія: концептуальна історія / за ред. В. Смолія ; НАН України. Інститут історії України. – К. : Фенікс, 2013. – 566 с.

В статтє раскрыто основное содержание докладов, выступлений и атмосферы, которой отличался шестой всеукраинский научно-методический семинар по актуальным проблемам преподавания учебных курсов по истории Украины и истории украинской культуры в высших учебных заведениях, проведенный Институтом инновационных технологий и содержания образования МОН Украины, и размышления, вытекающие на основании участия в его работе.

Ключевые слова: *научно-методический семинар, учебные курсы, история Украины, украинская культура, проблемы, биографистика, персоналистика.*

Отримано: 14.10.2013

УДК 321.01(043.3)

Алла Повар

ДИДАКТИКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ВИВЧЕННІ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Акцентуючи увагу на необхідності вивчення суспільних дисциплін та їх ролі і значенні для формування свідомості, є абсолютно доцільним максимально розширити діапазон використання різноманітних методик, їх пізнання і засвоєння. А тому проблеми більш поширеного, глибокого та змістовного застосування візуальних засобів навчання у цій галузі наразі є актуальними.

Ключові слова: *дидактика, навчальний процес, навчальний матеріал, наочні, аудіальні, аудіовізуальні засоби, комплексна інформація, структурно-логічні схеми, малюнки, презентація, методика, прогресивні освітні технології.*

Істинно розумне навчання
мінє і наш розум, і нашу вдачу.

М. Монтель

Освіта ХХІ-століття – це освіта для людини. Її основа – розвивальна, культуротворча домінанта. Вперше в документах про реформу («Концепція розвитку вищої освіти») зро-